

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕВОЛЮЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БУКМЕКЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ДОГОВОРІВ АЗАРТНОЇ ГРИ

ЛОГВИНЕНКО Владислав Вадимович - здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Стаття посвячена теоретико-правовим принципам и историческим аспектам еволюции правового регулирования букмекерской деятельности и договоров азартной игры.

Ключеві слова: цивільне право, цивільно-правове регулювання, букмекерська діяльність, договір азартної гри, договір парі, не поіменовані договори, гральний бізнес.

Постановка проблеми у загальному вигляді

Принцип свободи договору та припустимості наднормативних джерел, що були визначені у Цивільному кодексі України від 2003 року, створили непоодинокі випадки існування не поіменованих договорів (правових конструкцій), які свого часу були позбавлені можливості судового захисту або і взагалі ставились під сумнів. Так до непоіменованих правових конструкцій можна віднести і букмекерську діяльність та зобов'язання з азартної гри, які, у свою чергу, дедалі більше використовуються у повсякденному житті. Даний вид діяльності відноситься до ігрного сектору та вимагає чіткої системи законодавчого регулювання, якої в Україні немає, внаслідок цього букмекерська діяльність стала свого роду «тіньовим бізнесом», а відсутність законодавчого забезпечення позбавляє як гравців, так і організаторів такої діяльності можливості захисту своїх прав у випадку їх порушення. Попри відсутність законодавчої бази, букмекерська діяльність активно ведеться у мережі Інтернет та під видом

«державних» або «миттєвих лотерей» у різних закладах.

Актуальність питання нормативного регулювання букмекерської діяльності полягає в тому, що в умовах дедалі більшого використання зобов'язань з азартної гри наднормативний характер цивільного законодавства і викликана цим можливість застосування норм Цивільного Кодексу України про правочин і зобов'язання є недостатніми для вирішення існуючих на практиці спірних питань правового регулювання зобов'язань азартного ризику, що свідчить про актуальність наукових досліджень із зазначених питань. Незважаючи на активне використання в правозастосовній практиці, цивільно-правовому регулюванню букмекерській діяльності та договорам парі в цілому не присвячено жодного спеціального нормативного акта.

Існуюча на сьогоднішній день ситуація не сприяє вирішенню існуючих правових проблем, викликаних невизначеністю поняття, істотних умов, правової природи зобов'язань парі, що є свідченням актуальності науково-обґрунтованого аналізу пов'язаних із цим правовідносин.

Зв'язок вказаної проблеми із важливими науковими та практичними завданнями

Недостатня дослідженість теоретичних і методологічних проблем існування букмекерської діяльності та договорів азартної гри вимагає ґрунтовного дослідження та прак-

тичних рекомендацій щодо шляхів вдосконалення механізму законодавчого регулювання у даній сфері. Водночас, у світі букмекерська діяльність є складовою частиною спортивної культури, яка суттєво відрізняється від інших видів грального бізнесу. До цього часу майже не приділялась увага еволюції правового регулювання цього виду ризикових зобов'язань, що не дає можливості виявити поняття, елементи та місце зазначеного виду договору в системі договірної права.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Метою представленої статті є дослідження еволюції правового регулювання букмекерської діяльності та договорів азартної гри.

Об'єктом є історичні витoki правової природи зобов'язань з азартної гри і парі.

Предметом – історичні надбання правового регулювання зобов'язань з азартної гри і парі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми

Тематика даної наукової статті раніше досліджувалась у наукових роботах таких відомих теоретиків права – М. М. Агаркова, І. А. Безклубого, Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Д. Гетманцев, В.М. Дорогих, В. Ігнатенко, С. Лекарь, Р. Майданік, Н.І. Сазонова, Н.А. Саніахметова, А. Стецовський, С.М. Шелєнков, І. Шмаров й ін. Водночас питання стосовно букмекерської діяльності та договорів азартної гри залишається досі не вирішеним до кінця, також слід звернути увагу на Закон України «Про заборону грального бізнесу в Україні» від 15 травня 2009 року, який обумовлює підстави для ще більшого висвітлення та необхідності дослідження проблематики еволюції правового регулювання букмекерської діяльності та договорів азартної гри.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

У даній науковій статті будуть поставлені завдання щодо визначення особливостей

зародження правового регулювання букмекерської діяльності та договорів азартної гри в римському праві, буде розглянутий розвиток правового регулювання букмекерської діяльності та договорів азартної гри у законодавстві Російської імперії. Також особлива увага здійснюватиметься на аналіз особливостей правового регулювання букмекерської діяльності та договорів азартної гри у Радянський період.

Виклад основного матеріалу дослідження і обґрунтування отриманих наукових результатів

Азартні ігри були невід'ємною частиною людського життя протягом всієї історії, що підтверджується присутністю окремих їх аспектів у законодавстві стародавніх часів, але найбільша увага та юридичне закріплення феномену азартних ігор знайшло себе у законодавстві Стародавнього Риму.

«Правовий режим ігор у Стародавньому Римі істотно відрізнявся від того, який характеризував інші договори, оскільки дозволялися лише прямо передбачені законом ігри. Загальна презумпція заборони азартної гри ґрунтувалася на розумінні аморальності будь-якої гри на інтерес, що поширювалося на всі види азартних ігор. Тому зазвичай римське право забороняло гру на гроші і визнавало недійсним договір гри (*ludialeatorii*) на інтерес» [10, с. 16], «особливо якщо це змагання в киданні списа, дротика, бігу, стрибках або боротьбі, так як все це має вчинятися лише заради відважності» [3, с. 587].

Водночас гра на інтерес допускалася переважно в побутовій сфері. Римська держава встановлювала досить жорсткі публічно-правові перешкоди в поширенні ігор. Перший відомий закон проти азартних ігор – *Lexaleatoria* (*alea* – гральна кістка), який було затверджено в Римі в III ст. до н. е., забороняв кості, інші азартні ігри і дозволяв інші, як-от: громадські, спортивні, у тому числі гладіаторські. Протягом досить тривалого періоду ігри (їх організація та участь у них) були визнані кримінально караними.

Як підкреслював Ю. Барон, «взагалі ігри заборонені, не дозволяється гра на частування (рос. угощение)» [1, с. 31]. Се-

ред багатих римлян поширеним був звичай влаштовувати вечірки (рос. пиры), на яких організовувались ігри, у тому числі в кості [11, с. 343]. «Гра на гроші дозволена була лише у сфері *ludivirtutiscausa* (боротьба, військові ігри). З них Юстиніан визнав дозволеними лише п'ять певних ігор, і лише з тим, щоб ставити не більше одного соліда. Будь-який інший борг вважався нікчемним, а сплачене можна було витребувати назад протягом п'ятдесяти років» [1, с. 31].

Подібно до ігор, значного поширення в Римі набуло й парі. Однак відношення до них складалося у Стародавньому Римі по-іншому.

Стародавній Рим розглядав парі як правочин з приводу зіткнення протилежних думок з метою підкріплення їх правильності і вирішення спору на користь одного з учасників спору.

Договір парі (*sponsiones*) вважався дійсним, якщо лише він не містив у собі нічого аморального або не слугував для прикриття недозволеного правочину.

З приводу наведених видів ігрових зобов'язань, римське право допускало укладення парі і забороняло азартні ігри, де змагання йде не заради мужності, оскільки зазвичай вважалося аморальним грати на гроші.

Існування різних правових режимів азартної гри та парі в Римі було викликано відмінностями цих ігрових зобов'язань. Сенс парі в Римі полягав у тому, що «парі зустрічається при зіткненні протилежних думок; його мета – підкріплення своїх думок, рівно як і вирішення спору». Цим пояснюється, чому не виникало огульного засудження парі як такого. Вважається, що «обмеження в захисті парі мали місце головним чином лише у випадках, коли вони могли приховувати собою гру, яка мала в дійсності місце. З цієї причини виключалася можливість судового захисту парі, що носило фактичний характер. З метою уникнення таких «аморальних парі» заперечувалась припустимість їх укладення на особливо значну суму» [2, с. 25].

Отже, за римським правом договір парі дозволявся, якщо під ним не приховувалася гра, але цей правочин заборонявся,

якщо зміст його аморальний або причиною його був злий умисел. Договір гри вважався дозволеним лише тоді коли він тримався в межах громадської утіхи, тобто коли мотив його – посилення або пожвавлення діяльності, вчиненої з метою проведення часу (а не спонукання) ризику або бажання виграти) або коли мотив його, хоч і створення ризику, але ставки помірні, відповідно з майновими відносинами гравців» [4, с. 476].

Виходячи з вищенаведеного, у Стародавньому Римі зобов'язання з азартної гри визнавалось нікчемним правочинном, але у прямо зазначених законом порядках стосовно спортивних ігор або громадський ігор, їх визнавали натуральними зобов'язаннями, які не могли бути захищені у позовному порядку, але і отримані від них вигоди не могли бути витребувані назад.

«Доктрина і законодавство Російської Імперії зобов'язання з гри та парі визнавали одним з видів натуральних зобов'язань, тобто непозовними зобов'язаннями, які викликають певні юридичні наслідки» [12, с. 202; 13, с. 275].

Проект Цивільного уложення у ст. 1105 передбачав, що з гри та парі (биття об заклад) не виникають зобов'язання, які користуються судовим захистом. Борг, який виник з гри або парі, навіть втілений у форму боргового акту, не підлягає ні стягненню, ні зарахуванню [12, с. 202].

У першому кодифікованому нормативному акті України «Права, за якими судиться малоросійський народ» від 1743 р. правовому регулюванню гри присвячений артикул 5 гл. 16 «Про гру в карти, а також про заставу на гроші та інші речі і про борги, що внаслідок цього виникають». Цей нормативний акт закріплював заборону на азартні ігри, однак прямо не визначав такі дії недійсними. Водночас, п. 2 згаданого артикулу позбавляв судового захисту вимог учасників гри один до одного і, більше того, вони підлягали адміністративній відповідальності у вигляді стягнення штрафу на користь держави [12, с. 202].

Цивільне право Російської імперії визнавало нікчемною позику «по гри і для

гри», укладену з відома позикодавця (п. 3 ст. 2014, Т. X, Ч. I Зводу законів Російської імперії), що однозначно підтримувалось і судовою практикою. У рішеннях Цивільного касаційного департаменту Урядового Сенату № 591 за 1872 рік і № 368 за 1879 р. роз'яснювалось, що «будь-яка позика по гри або для гри має бути визнана нікчемною...». Отже, під захистом закону могли бути лише позики, видані позикодавцем, який не знав, для якої мети бере в нього гроші позичальник.

Під позикою за грою малися на увазі два види позики: 1) борг гравця, що програв гравцеві, який виграв; власне це боргове зобов'язання, але позиковий лист був зручною формою для будь-якого боргового зобов'язання. Отже, на практиці зобов'язання за грою зустрічалося саме у вигляді позикового листа; 2) позика по гри – справжня позика, вчинена для того, щоб використати позичені кошти у вигляді позикового листа.

В обох випадках позиковий лист був безоплатним, хіба що в останньому випадку було доведено, що позика для гри була вчинена без відома позикодавця. У законодавстві відносно боргового зобов'язання по гри не було такого визначення, яке примусило б повернути на зворотну вимогу вже сплачені кошти. Отже, нікчемним був лише позиковий лист, але не саме зобов'язання за грою.

«Доктрина і законодавство Російської імперії виходили з презумпції визнання зобов'язання з гри та парі натуральними зобов'язаннями, якщо останні не визнавалися недійсними в силу прямої вказівки закону» [9, с. 109-112].

«На початку ХХ ст. на українських землях, які перебували у складі Російської та Австро-Угорської імперій, було поширено російське та австро-угорське законодавство. У зазначену добу українського національного права не існувало, оскільки не існувало Української держави.» [6, с. 172]. Разом з тим падіння царизму в лютому 1917 р. у Росії та створення Тимчасового уряду, події та наслідки Першої світової війни вплинули на подальший політичний та економічний розвиток українських земель,

становлення української державності, вітчизняного законодавства, зокрема стосовно правовідносин у сфері азартних ігор, зобов'язань з гри та парі.

За добу Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.) та Гетьманату (кінець квітня – середина грудня 1918 р.) у законодавчому порядку Української держави азартні ігри не заборонялись, але й не були легалізованими. У добу Директорії на сферу діяльності, пов'язаною з організацією та проведенням азартних ігор (на гру в карточних залах) було запроваджено податок. Контроль за дотриманням законодавства накладався на приставів, які утримувалися коштом власників гральних залів.

Після Лютневої революції та повалення монархії постановою Тимчасового комітету російської Державної думи було утворено Тимчасовий уряд. Створена в Києві Центральна Рада в перші тижні вважалась органом національного представництва й з часом перебрала на себе функції законодавчої влади. На інших українських землях була встановлена влада рад робітничих, солдатських і селянських депутатів з проголошенням Української Соціалістичної Радянської Республіки. Після Жовтневого перевороту військово-революційний комітет Петрограду прийняв рішення про закриття усіх клубів та притонів, де грали в карти. У складі Петроградського військово-революційного комітету призначена посада комісара по боротьбі з алкоголізмом та азартом. Комісар повинен був очолити роботу з виявлення в гральних клубах змовників проти радянської влади та формування морального образу людини нової епохи. При цьому, організатори карткових ігор та гравці підлягали адміністративній відповідальності з конфіскацією гральних карт та інших засобів азарту, а вилучені кошти передавали місцевим радам. Гральні клуби влада закривала.

За нової економічної політики (неп), яка проводилася в Радянських республіках починаючи з 1921 року, було частково легалізовано азартні ігри. У радянській Україні (1922-1927 рр.) проведена повна кодифікація всіх галузей права. Прийнятий 12.10.1927 р. Адміністративний кодекс

УСРР регламентував діяльність адміністративних органів, містив розділ XI «Прилюдні видовища, розваги й гра». В окремих главах цього кодексу закріплено правове регулювання прилюдних видовищ, розваг, лотерей, гри, порядок відкриття гральних закладів для платної гри в неазартні ігри. З дозволу окружних адміністративних судів дозволялася гра в лото, карти. При цьому за правопорушення у цій сфері винні особи притягувалися до адміністративної відповідальності. Наглядом займалися адміністративно-міліцейські відділи. Гральні заклади закривалися за розпорядженням адміністративних відділів, судових і слідчих органів та прокуратури.

У період з 1930-тих до 1991 рр. розвиток правового регулювання галузі азартних ігор визначається їх заборонаю. Так, у 1930-ті рр. азартні ігри в громадських місцях майже не зустрічалися. До Адміністративного кодексу УСРР регулярно вносилися зміни і доповнення, але згодом кодифікований акт став перешкодою в адмініструванні, тому без офіційного скасування з кінця 1930-х рр. його перестали застосовувати [15, с. 51].

До кінця 60-х років ХХ ст. азартні ігри в громадських місцях майже не зустрічалися. На це вплинула жорстка державна політика у даній сфері та вжиті заходи з боку правоохоронних органів. Кримінальне законодавство майже не передбачало відповідальності за азартні ігри: передбачалася відповідальність за втягнення неповнолітніх у заняття азартними іграми (ст. 210 КК УРСР) та за утримання гральних притонів (ст. 226 КК УРСР).

Після Великої Вітчизняної війни та в період «відлиги» в 1960-ті рр. відзначається певне відродження азартних ігор. При цьому, слід відзначити, що на законодавчому рівні азартні ігри були заборонені, але клуби та зали, де грали в карти, існували нелегально. Тому для запобігання зайняттю азартними іграми та недопущення залежності від гри у молоді, у Кримінальному кодексі Української РСР 1960 р. у статті 208 було передбачено кримінальну відповідальність у вигляді позбавлення волі за втягування неповнолітніх у заняття азарт-

ними іграми (гри на гроші або інші матеріальні цінності) [8]. Однак навіть посилення юридичної відповідальності шляхом введення кримінального покарання в галузі азартних ігор не привело до їх викорінення в українському радянському суспільстві.

Надалі, зобов'язання з гри та парі на законодавчому рівні у Радянському Союзі безпосередньо не було врегульовано. У Цивільних Кодексах 1922 р. та 1963 р. не було закріплено норм, які були присвячені правовому регулюванню зобов'язань з гри та парі. Правове закріплення зобов'язань з гри та парі здійснювалося у підзаконних актах.

У період СРСР азартні ігри і парі на інтерес визначалися як антисоціальні правочини, були позбавлені позовного захисту й підлягали різного роду юридичних санкцій.

Таким чином, у добу Радянського Союзу цивільним законодавством України договори гри та парі визнавалися нікчемними. Винятком слугували азартні ігри, які проводилися з дозволу і під контролем держави (державні лотереї тощо). Тобто, нормативно-правового регулювання ринку азартних ігор у Радянському Союзі не було, а контроль з боку держави забезпечувався превентивно-каральною функцією її владних органів.

Нові соціально-економічні й політичні відносини на пострадянських теренах послугували виникненням і розвитком підприємницької діяльності. Вкрай протилежна переорієнтація курсу розвитку держави у сфері ринкової економіки було початком зародження нової епохи. У всіх галузях виникає пильна увага правової, економічної наук, науки управління й інших галузевих наук до проблем підприємництва. Азартні ігри було легалізовано в результаті набуття чинності Закону України «Про підприємництво» від 07.02.1991 р. У цьому законі було передбачено право здійснення такого виду діяльності, як «створення і утримання гральних закладів, організація азартних ігор».

Нові соціально-економічні й політичні відносини на пострадянських теренах послугували виникненням і розвитком граль-

ний бізнес почав інтенсивно розвиватися. Можна стверджувати, що через нестабільність у політичній сфері, соціально-економічній та правовій сфері держави, що мала місце у ці часи, втрапився контроль за масштабами поширення грального бізнесу, що, у свою чергу, визвав стрімке поширення нелегальних форм прояву: гра в наперстки, карти тощо.

Спроби законодавчої влади узгодити організаційні питання функціонування та розвитку зобов'язань з гри в Україні у переліку законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів не можна недооцінювати та зводити нанівець. Багато ключових питань щодо зобов'язань з гри не узгоджені на нормативному рівні у достатньому обсязі. Не визначено критеріїв щодо профілактики, відповідальності та санкцій у межах порушень у даній сфері. Можна стверджувати, що на даний час відсутні науково обґрунтовані рекомендації щодо напрямів оптимізації порядку здійснення грального бізнесу, зобов'язань з гри та форм їх проявів у нашій державі.

На протязі з 1998 р. по 2003 р. поняття азартної гри закріплювалося в Інструкції про умови і правила провадження підприємницької діяльності (ліцензійні умови) зі створення та утримання гральних закладів, організації азартних ігор і контроль за їх дотриманням, затвердженої наказом Ліцензійної палати України від 11.09.98 р. № 86. Однак ця інструкція втратила чинність на підставі наказу Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва від 05.03.2003 р. № 19. Згідно з наведеною Інструкцією азартною грою визнавалася «гра, участь у якій дає змогу набувати гроші, інше майно або майнові права, результат якої визначається діями, цілком або частково заснованими на випадку; при цьому учасник азартної гри ризикує позбавитися ставки, внесеної за право участі в грі».

Легальне визначення поняття азартної гри міститься в «Порядку проведення внутрішнього фінансового моніторингу суб'єктами господарювання, що провадять господарську діяльність з організації та проведення утримання казино, інших

гральних закладів, і ломбардами», затвердженому Постановою КМ України від 20 листопада 2003 р. № 1800.

Характерне останнім часом поширення ігрових відносин без правового регулювання на належному рівні визначення поняття і підстав зобов'язання з гри та парі, особливостей виконання і видів ігрових зобов'язань, викликає неефективність їх регулювання в адміністративному та фінансово-правовому полі, спрямованому на встановлення фіскальних санкцій шляхом визнання будь-яких азартних ігор на інтерес (з метою отримання прибутку) ліцензованими видами діяльності.

В Україні на основі ст. 4 Закону «Про заборону грального бізнесу в Україні» з дня набуття чинності цим Законом, тобто 25.06.2009 р., видача ліцензій на провадження діяльності з організації та проведення азартних ігор в Україні припиняється, а ліцензії, видані суб'єктам підприємницької діяльності з дня набуття чинності цим Законом, скасовуються [14]. Якщо звернутись до законодавства України, то, відповідно до п. 29 ст. 9 Закону «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 р., ліцензуванню підлягає організація та утримання тоталізаторів, гральних закладів, а також організація діяльності з проведення азартних ігор. Отже, Закон передбачає наявність двох ліцензій для організаторів азартних ігор в Україні: ліцензію для організації діяльності з проведення азартних ігор надає Міністерство фінансів України строком на п'ять років вартістю 30 000 євро за кожний рік користування з можливістю здійснювати діяльність на всій території України, а також ліцензію для організації та утримання тоталізаторів, гральних закладів, яку видає місцевий орган виконавчої влади або спеціально уповноважений виконавчий орган місцевих рад вартістю 15 неоподаткованих мінімумів громадян, тобто 255 грн. на рік з правом здійснювати діяльність на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці [7, с. 144].

Засобами жорсткої заборони грального бізнесу в Україні кардинально не можна позбутися проблеми. Не в такий спо-

сіб, на наше переконання, має виглядати кінцевий варіант розвитку ринку гральних послуг та зобов'язань з гри в Україні. Українській державі потрібен час, щоб вирішити та врегулювати питання грального бізнесу та законодавчого врегулювання зобов'язань з гри у повному обсязі. На даний час можна спостерігати намагання органів державної влади розробити відповідну модель організації діяльності грального бізнесу в Україні, адже саме за умов жорсткого регулювання легше контролювати, ніж потім викривати нелегальні його прояви [5, с. 383]. Зокрема, відповідно до статті 4 Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні», Плану організації підготовки проектів актів, необхідних для забезпечення реалізації Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні», затвердженого Кабінетом Міністрів України, Міністерством фінансів України розроблено проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері грального бізнесу». Норми цього розпорядження будуть слугувати підґрунтям для врегулювання господарської діяльності у сфері зобов'язань з гри в Україні.

Висновки. Правова природа зобов'язань гри і парі у римському праві полягала у визнанні їх специфічним різновидом неповних цивільних зобов'язань, які мали в основі фактичне зобов'язання, з якого виникали певні юридичні наслідки в силу фактичного становища речей, обумовленого природним правом. За часів СРСР азартні ігри і парі на інтерес визнавалися антисоціальними правочинами і засуджувалися законодавцем шляхом позбавлення їх позовного захисту та накладення юридичних санкцій.

Ринкові відносини сприяли появі нових неврегульованих видів підприємництва, серед яких – діяльність з організації та проведення азартних ігор. Держава залишала ці правовідносини поза сферою свого регулювання через відносну незначимість такого роду неформальних суспільних відносин, які не відповідали тогочасним суспільним поглядам про належну поведінку.

Цивільне законодавство України в період Радянського Союзу договори гри та парі визнавало нікчемними, за винятком азартних ігор, які проводилися з дозволу і під контролем держави (державні лотереї тощо). Цивільні зобов'язання породжували біржові правочини, вимоги за якими забезпечувалися юрисдикційним захистом, незважаючи на їх ризиковий характер, за винятком окремих видів договорів «на різницю», на які поширювалися положення про азартну гру і визнавалися натуральними зобов'язаннями. Отже, обравши модель розвитку грального бізнесу й законодавчого врегулювання зобов'язань з гри, Україна має врегулювати питання ліцензійно-дозвільної системи для цього виду підприємницької діяльності.

Література

1. Барон Ю. Система римського громадянського права. Вып. Третий. Кн. IV: Обязательственное право. – СПб., 1910. – С. 31.
2. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга первая: Общие положения: Изд., 3-е, стереотипное. – М.: Статут. – 2001. – С. 396. – С. 25.
3. Дигесты Юстиниана / Перевод с латинского; Отв. ред. Л. Л. Кофанов. Т. II.: М.: Статут. – 2002. – С. 587.
4. Дождев Д. В. Римское частное право. – М, Норма-ИНФРА-М., 1999. – 476 с.
5. Дюба Г. М. Соціально-економічні та правові передумови формування і розвитку ринку азартних ігор в Україні / Г. М. Дюба // Держава і право. – 2010. – № 48. – С. 383-389.
6. Історія держави і права України : навчальний посібник для студ. юрид. вузів та факультетів / за ред. проф. В.Г. Гончаренка. – К. : Вентурі, 1996. – 288 с. – С. 172.
7. Капітаненко Н. П. Азартні ігри за законодавством України, Росії та Білорусії: порівняльно-правовий аспект / Н. П. Капітаненко // Держава та регіони. Сер. Право. – 2010. – №1. – С. 144-149.
8. Кримінальний кодекс Української РСР: Затверджений Законом від 28.12.1960 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 14.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена теоретико-правовим засадам та історичним аспектам еволюції правового регулювання букмекерської діяльності та договорів азартної гри.

SUMMARY

The article is dedicated to the oreticallyjudicial principles and historical aspects of legal his to ryregulation of bookmaking and gambling contracts.

9. Майданик Н. І. Еволюція цивільно-правового регулювання зобов'язань з гри і парі // Право України. – 2005. – № 1. – С. 109–112.

10. Майданик Н.І. Цивільно-правове регулювання договорів гри та парі в Україні : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Наталія Іванівна Майданик; В.о. НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького.– К. : Б. в., 2006.– 16 с.

11. Памятникиримскому праву. Законы XII Таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. – М., 1997. – С. 343.

12. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. – М., 1998. – С. 202.

13. Права, за якими судиться малоросійський народ, 1743 р. / Відп. ред. та автор передмови Ю. С. Шемшученко, упоряд. та автор нарису І. А. Вислобоков. – К., 1997. – С. 275.

14. Про заборону грального бізнесу в Україні : Закон України від 15.05.2009 р. // Голос України. – 2009. – № 116.

15. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1999. – Т. 1. – 762 с. – С. 51.